

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI“ CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE

Învățământul german din Banat între 1918 și sfârșitul anilor 1960
Studiu de caz: Liceul Teoretic „Nikolaus Lenau“ din Timișoara

Conducător de doctorat:
Prof. Univ. Dr. Rudolf Gräf

Student-doctorand:
Raluca Nelepcu

2024

Cuprins

1. Introducere

- 1.1. Considerații introductive
- 1.2. Stadiul cercetării
- 1.3. Întrebări și metode de lucru

2. Învățământul german în Banat până la sfârșitul Primului Război Mondial

- 2.1. Începuturile învățământului german în Banat
- 2.2. Maghiarizarea și consecințele acesteia asupra învățământului german din Banat
  - 2.2.1 Primele încercări de maghiarizare după încorporarea Banatului în Regatul Ungariei
  - 2.2.2. Încercările de maghiarizare după Compromisul austro-ungar din 1867

3. Învățământul german în Banat în perioada interbelică

- 3.1. Reorganizarea teritorială a Banatului după Primul Război Mondial
- 3.2. Situația demografică a Banatului în jurul Primului Război Mondial
- 3.3. Situația economică a Banatului după Primul Război Mondial
- 3.4. Legile educației și reglementările privind predarea în limbile minorităților
  - 3.4.1. Constituția din 1923
  - 3.4.2. Legea învățământului primar din 1924
  - 3.4.3. Legea privind învățământul școlar privat din 1925
  - 3.4.4. Legea învățământului secundar
- 3.5. „Banatia” ca școală germană model în perioada interbelică
- 3.6. Propaganda nazistă în școlile germane din Banat
  - 3.6.1. Primele idei naționaliste
  - 3.6.2. Intensificarea propagandei
  - 3.6.3. Preluarea școlilor de către Grupul Etnic German
- 3.7. Învățământul german în Banatul istoric după Primul Război Mondial

4. Învățământul german în Banat între 1945 și sfârșitul anilor 1960

- 4.1. Situația economică și demografică din Banat după cel de-al Doilea Război Mondial

4.2. Al Doilea Război Mondial și consecințele sale asupra învățământului german din Banat

4.3. Structuri educaționale și legi școlare

4.4. „Epurarea” ideologică a învățământului

4.5. Universitatea populară din Timișoara ca alternativă educațională

5. Învățământul confesional german în Banat

5.1. Începuturile

5.2. Învățământul confesional german în Banat din 1867 până la izbucnirea Primului Război Mondial

5.3. Religie și educație în perioada interbelică

5.3.1. Grupul Etnic German și influența sa asupra învățământului confesional german

5.3.2. Școlile mănăstirești ale surorilor Notre Dame sfidează Grupul Etnic German

5.4. Educația confesională germană după cel de-al Doilea Război Mondial

6. Personalități ale învățământului german din Banat

6.1. Deputatul Franz Kräuter

6.2. Pedagogul Johann Weresch

6.3. Prelatul Josef Nischbach

6.4. Directorul liceului „Nikolaus Lenau“, Erich Pfaff

7. De la Școala Superioară Reală la Liceul „Nikolaus Lenau“. Studiu de caz

7.1. Înființarea Școlii Superioare Reale în 1870

7.2. Trecerea de la Școala Superioară Reală maghiară la Liceul German de Stat

7.2.1. Premisele politice pentru înființarea Liceului German de Stat

7.2.2. Problema personalului

7.2.3. Numărul de elevi în primii ani după înființarea Liceului German de Stat

7.3. Liceul German de Stat în perioada interbelică

7.3.1. Elevii

7.3.2. Profesorii

7.3.3. Grupul Etnic German și influența sa asupra Liceului German de Stat

7.4. Liceul „Nikolaus Lenau” după cel de-al Doilea Război Mondial până în anii 1960

7.4.1. Liceul German Mixt după cel de-al Doilea Război Mondial

7.4.2. Comunism și propagandă

8. Concluzii

9. Rezumat în limba română

Lista surselor și a literaturii de specialitate

Cuvinte cheie: învățământ german, Banat, maghiarizare, legi școlare, șvabii din Banat, sistem de învățământ, perioada interbelică, comunism

REZUMAT

Maghiarizarea, ascensiunea național-socialismului, deportările germanilor din Banat, respresiunile din timpul comunismului: sistemul școlar german din Banat a suferit de-a lungul timpului sub diferite sisteme politice, a renăscut și s-a reinventat de cel puțin două ori în istorie, dar nu a încetat niciodată să existe. Minoritatea germană din Banat a reușit să își păstreze cultura și identitatea națională în ciuda unor vremuri politice dificile și adesea ostile.

Scopul acestei cercetări a fost de a analiza și compara învățământul german din Banat sub două sisteme politice diferite, concentrându-mă pe perioada interbelică, când învățământul german din Banat a cunoscut una dintre cele mai prospere perioade ale sale, și pe cea a comunismului, când situația învățământului german s-a deteriorat considerabil. Un capitol special este dedicat Liceului Teoretic „Nikolaus Lenau” din Timișoara, o instituție de învățământ care a împlinit 150 de ani în 2020 - sărbătorirea a fost amânată pentru 2023 din cauza pandemiei - și care a cunoscut toate schimbările aduse de diferitele sisteme politice și de legile educaționale aferente. Liceul „Nikolaus Lenau”, astăzi cea mai importantă școală germană din Banat, este una dintre puținele instituții de învățământ ale cărei arhive au păstrat numeroase registre și rapoarte din ședințele corpului profesoral din perioada interbelică, precum și din anii de după cel de-al Doilea Război Mondial și până în prezent. Din acest motiv s-a impus o analiză precisă și amănunțită a fondurilor arhivistice pentru perioada vizată de această teză de doctorat.

Pentru a putea analiza evoluția învățământului german din Banat după Primul Război Mondial și până la finele anilor 1960, am considerat că este important să trec în revistă, într-un capitol nu prea amplu, dar semnificativ, evoluția sistemului școlar după sosirea coloniștilor germani în regiunea istorică a Banatului. Forme „primitive” de școală au existat și înainte de sosirea coloniștilor germani în vechea dieceză de Cenad, însă sistemul școlar a fost înființat și extins într-o formă organizată abia după ce aceștia s-au stabilit în această regiune istorică.

Faptul că în această regiune s-au stabilit coloniști germani, romano-catolici, loiali împăratului, care și-au adus cu ei propriii preoți și profesori, este cu siguranță important pentru dezvoltarea ulterioară a sistemului școlar german. Educația a devenit o problemă politică, mai

cu seamă după reformele absolutismului luminat și reforma școlară din 1777, care a pus bazele educației moderne în Austro-Ungaria. La acea vreme existau deja mai multe tipuri de școli în Banatul istoric, cum ar fi școlile triviale și școlile secundare în mediul rural sau școlile normale, școlile secundare sau chiar universitățile în orașe. „*Ratio educationis*” a împărătesei Mariei Tereza a fost o primă încercare de a reduce controlul Bisericii asupra școlilor, deoarece „*școala este și rămâne o chestiune politică*”, ar fi declarat regenta. Și într-adevăr: sistemul școlar a fost și a rămas o problemă politică atât în secolul al XVIII-lea, cât și în secolele al XIX-lea și al XX-lea, după ce statul sau alte organizații, cum ar fi Grupul Etnic German începând cu anul 1940, au încercat în mod repetat să obțină controlul total asupra sistemului școlar și implicit asupra învățământului german din Banat. Aproape niciodată acest lucru nu a reușit complet, deoarece chiar și în secolul al XVIII-lea preoții, în special cei din mediul rural, au deținut un anumit control asupra școlilor elementare germane pentru o lungă perioadă de timp.

Este incontestabil faptul că primele școli secundare în limba germană din Banat au fost inițiate și conduse de ordinele religioase și de Biserica Romano-Catolică; la urma urmei, iezuiții au fost cei care au deschis prima școală latină din Timișoara în 1725. De asemenea, franciscanii din provincia bosniacă și-au format clerul în propria mănăstire din Timișoara, în cadrul unui curs de teologie care dura mai mulți ani și era predat în latină și germană. A urmat o școală secundară, Liceul Piarist, care a fost mutat de la Sântana la Timișoara până în 1789, când a început primul an școlar în urbea de pe Bega. Prima școală normală catolică germană a fost deschisă la Timișoara în 1775 - aceasta a servit pregătirii profesorilor germani care fuseseră „importați” din Szeged până la acel moment. Nu este exagerat să afirmăm că Biserica Romano-Catolică și ordinele sale religioase au fost responsabile pentru cele mai mari eforturi de a asigura dezvoltarea constantă a educației germane în secolul al XVIII-lea.

Cea mai mare provocare pentru sistemul școlar german din Banat, începând de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și mai târziu, în secolul al XIX-lea, manifestate într-un mod mult mai intens, au fost încercările repetate ale Ungariei de a maghiariza tot învățământul. Acestea au început încă din 1778, după ce Banatul nu a mai fost domeniu al Coroanei, ci parte a Regatului Ungariei. La început, limba maghiară a fost introdusă doar ca disciplină obligatorie, deși au existat mai multe încercări de a crește numărul de profesori vorbitori de maghiară în sălile de clasă, însă cei responsabili de școlile germane au reușit, până la urmă, să reziste acestor încercări.

O perioadă bună pentru sistemul școlar german din Banat a fost perioada „Voivodinei Sârbești și a Banatului Timișan“, între 1849 și 1861, când autoritățile vieneze au încercat să readucă în prim plan elementul german în școlile din Banat. După revoluția din 1848-49,

împăratul Franz Joseph a încercat să depolitizeze și să germanizeze din nou școlile din Banat. Biserica a obținut din nou o influență mai mare asupra școlilor. În această perioadă, preotul Alexander Bonnaz (episcop de Cenad din 1860) a îndeplinit rolul de inspector al școlilor confesionale.

Totul avea să ia în curând o întorsătură nefastă. După Compromisul austro-ungar din 1867, când Banatul a fost încorporat Ungariei, măsurile de maghiarizare s-au desfășurat cu o intensitate nemaîntâlnită până la acel moment. Legile Apponyi, adoptate în 1907, au introdus limba maghiară ca limbă de predare în toate școlile de stat, ceea ce a redus considerabil numărul școlilor elementare germane. Cinci șesimi din toate școlile germane din Banat au fost maghiarizate – un prim declin major din istoria învățământului german din Banat. Și totuși, în acele locuri în care parohia sau comunitatea au fost capabile să finanțeze ele însele aceste școli germane - chiar dacă pe o bază improvizată - unitățile au reușit să mențină școlile germane.

Reconstrucția învățământului german după Primul Război Mondial nu a fost o chestiune facilă. Instabilitatea politică și economică ce a urmat fondării României Mari a făcut ca învățământul minorității germane să nu fie organizat deloc timp de mai mulți ani. Până în jurul anului 1924, în școlile germane din Banat se aplicau încă articole din Legea învățământului maghiar din 1868. În perioada interbelică, în Banat existau mai multe tipuri de școli: școlile de stat care depindeau direct de stat, respectiv școlile de stat romano-catolice germane, școlile parohiale și școlile confesionale subordonate Bisericii Romano-Catolice. Prima Constituție a României Mari, intrată în vigoare în 1923, garanta cetățenilor aceleași drepturi indiferent de etnie, limbă maternă sau religie. A fost o rază de speranță pentru comunitatea germană și învățământul acesteia, care a crezut că recunoaște în ea un indiciu al unui oarecare sprijin din partea statului român. Într-o anumită măsură, acest sprijin chiar a existat, nu însă fără a cere anumite sacrificii: Limba română a fost impusă în școlile germane - desigur, doar ca materie obligatorie și ca materie de examen, dar suficient pentru a face ca învățământul german să se clatine. Acest lucru s-a întâmplat deoarece statul român dorea o separare clară între școlile de stat și toate celelalte școli. Acest lucru a dus la Legea învățământului particular din 1925 căreia i se supuneau toate școlile confesionale. Altfel spus: Școlile particulare germane din Banat erau toate școli confesionale, marea majoritate romano-catolice.

Existența centrelor catolice de formare a profesorilor care nu se supuneau dispozițiilor acestei legi a fost pusă sub semnul întrebării. Cu toate acestea, politicienii germani au luptat pentru o prevedere suplimentară care stipula că, dacă aceste instituții existaseră înainte de 1 decembrie 1918 și erau încă în funcțiune, acestea puteau continua să funcționeze cu condiția să respecte noile reglementări impuse de autoritățile române.

Situația școlilor care aparțineau ordinelor religioase a fost însă și mai dificilă, deoarece acestea nu au putut fi salvate decât printr-un articol suplimentar al Concordatului din 10 mai 1927. Conform acestui articol, școlile ordinelor religioase erau subordonate episcopului și, ca atare, puteau să stabilească limba de predare, cu excepția acelor școli în care limba de predare era deja limba română. În școlile piariste din România se predă în limba română - în ciuda faptului că majoritatea membrilor și profesorilor ordinului aparțineau minorității maghiare - deoarece propriile reguli ale ordinului stipulau obligația de a predă în limba națională. Întrucât a fost nevoie de doi ani pentru ratificarea Concordatului, reprezentanții Ministerului Instrucțiunii din România au aderat inițial la prevederile legii privind școlile particulare, care prevedea că școlile conduse de ordine religioase sau congregații școlare puteau folosi limba română ca limbă de predare. În primii ani de la înființarea României Mari, situația juridică a școlilor germane, și în special a școlilor confesionale germane, a fost, prin urmare, confuză. În această perioadă, numeroși politicieni germani, cum ar fi deputatul Dr. Franz Kräuter, care i-a stat alături episcopului de Timișoara, Augustin Pacha, în calitate de consilier pe probleme școlare și, pentru o vreme, ca inspector școlar diecezan, au militat pentru o oarecare atenuare a reglementărilor legale pentru școlile confesionale germane. De-a lungul deceniilor, învățământul german din Banat a fost influențat de mai multe personalități care s-au remarcat fie prin angajamentul lor deosebit pentru înființarea și menținerea instituțiilor de învățământ germane, fie prin modul în care au condus școlile în vremuri dificile, cum a fost comunismul. Cu siguranță ar putea fi numite multe persoane care au avut o contribuție mai mare sau mai mică, dar nu neglijabilă, la promovarea învățământului german în Banat. În lucrarea mea de doctorat am făcut însă o alegere subiectivă și m-am limitat doar la patru personalități al căror angajament incontestabil în favoarea învățământului german din Banat a intrat în istorie. Este vorba despre deputatul Franz Kräuter (1885 - 1969), pedagogul Johann Weresch (1902 - 1986), prelatul Josef Nischbach (1889 - 1970) și directorul Liceului „Nikolaus Lenau”, Erich Pfaff (1930 - 2011).

Consolidarea conștiinței naționale a șvabilor din Banat a fost probabil una dintre cele mai importante preocupări ale comunității germane după Primul Război Mondial. Acesta a fost motivul pentru care, în 1926, a fost înființat un important complex școlar german – „*Banatia*” - la Timișoara. Întreaga comunitate germană a contribuit la realizarea „*Banatiei*” prin donații, motiv pentru care mândria șvabilor din Banat a fost cu atât mai mare atunci când și-au văzut complexul școlar finalizat. „*Banatia*” a fost cel mai mare complex școlar german din sud-estul Europei în perioada interbelică. Clădirea impunătoare a găzduit un internat și școala catolică de formare a profesorilor, școala de formare și liceul de băieți romano-catolic, gimnaziul

comercial romano-catolic german și școala de ucenici romano-catolici germani. În 1939, peste 1100 de elevi au frecventat unitățile școlare ce aparțineau „*Banatiei*”, jumătate dintre aceștia fiind la liceu.

Cu toate acestea, ascensiunea național-socialismului s-a resimțit și în viața de zi cu zi a germanilor din Banat. Propaganda intensă desfășurată de primii „apostoli” ai acestei ideologii și, mai târziu, de Grupul Etnic German prin intermediul diverselor sale organizații subordonate și a membrilor activi ai acestora avea să dea roade otrăvitoare; nu numai profesorii, ci și din ce în ce mai mulți elevi și părinți se simțeau atrași de noua ideologie – desigur, unii, în special cei mai în vârstă se simțeau și amenințați de ea. Ideologia național-socialistă era ostilă bisericii, iar șvabii bătrâni din Banat au simțit curând amenințarea care plana asupra bisericii lor și a școlilor confesionale germane, în care credința creștin-catolică juca un rol important. A urmat o bătălie în care s-au disputat școlile confesionale germane, bătălie pe care Grupul Etnic aproape că a câștigat-o. Propaganda s-a desfășurat cu ajutorul presei, dar și cu ajutorul unor profesori care predau în școlile germane. S-a ajuns la punctul în care crucile au fost scoase din sălile de clasă și înlocuite cu portrete ale Führerului. Clerul și toți cei care încă mai susțineau credința creștin-catolică au fost ironizați, batjocoriți și umiliți.

În contextul alianței României cu Germania hitleristă și al legislației românești în vigoare la acea vreme, Grupul Etnic German a preluat din 1942 aproape toate școlile germane din Banat, cu excepția școlilor surorilor de Notre Dame, care s-au opus acestui lucru. După aproape doi ani de amânări, episcopul de Timișoara, Augustin Pacha, a fost nevoit să cedeze presiunilor și să predea școlile confesionale catolice germane, dar nu înainte de a face tot ce i-a stat în putință pentru a împiedica acest moment, nu fără a insista ca învățământul religios să fie menținut în fostele școli confesionale. Ghidat de o anumită credulitate, acesta se prezentase chiar în audiență la Adolf Hitler pentru a-i vorbi despre presiunea pe care o exercitau național-socialiștii asupra bisericii și a școlilor germane din Banat. Această audiență avea să îl coste scump ani mai târziu, când comuniștii i-au înscenat un proces și acesta a fost condamnat la închisoare.

Recunoașterea Grupului Etnic German ca entitate juridică a însemnat sfârșitul școlilor confesionale germane din Banat - cu o singură excepție: școlile germane ale surorilor de Notre Dame, salvate și datorită Superioarei ordinului din România, Maria Alexandra Rabong. Învățământul german laic părea să fi înflorit, iar exuberanța resimțită în viața de zi cu zi în anii național-socialismului îi făcea pe germanii din Banat să pară superiori în fața conaționaliilor lor, fapt care le-a știrbit reputația, cel puțin pentru o vreme, în ochii celorlalți locuitori ai Banatului. Cu toate acestea, această efervescență, această apariție puternică a unei comunități

nu foarte mari în anii de dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial și în timpul anilor de război avea să dispară brusc la scurt timp după încheierea războiului. Căderea liberă a unei comunități care părea mai puternică decât oricând în anii războiului a fost asigurată odată cu sfârșitul acestuia.

Importanța ordinelor religioase romano-catolice în învățământul german din Banat a fost una considerabilă în perioada interbelică. Activitățile surselor de Notre Dame rămân de neuitat până în zilele noastre, acestea lăsând o amprentă în memoria colectivă germană din Banat și nu numai. Reputația Surorilor de la Notre Dame, care au sfidat Grupul Etnic German și și-au păstrat unitățile școlare, a continuat și după epoca comunistă, când școlile confesionale au fost desființate. Chiar și astăzi, unii contemporani își amintesc de educația excelentă pe care Surorile Notre Dame o ofereau elevilor din școlile lor. Nu trebuie uitate nici activitățile caritabile ale ordinelor romano-catolice din întreg Banatul, care nu au încetat nici după încheierea războiului. De exemplu, episcopul de Timișoara, Augustin Pacha, și surorile benedictine de la Sfânta Lioba au fondat organizația caritabilă *Kinderhilfswerk* pentru a-i sprijini pe copiii germanilor deportați în Uniunea Sovietică la muncă silnică.

Cu toate acestea, măsurile anticonfesionale din 1948 și, în special, legile antimonastice din 1949, care au expulzat călugării și călugărițele din mănăstirile și școlile lor și i-au obligat să renunțe la veșmintele specifice, au adus sfârșitul acestor ordine în România. Instituțiile lor de învățământ au fost complet dizolvate și naționalizate. În acei ani, școlile confesionale germane din Banat și din întreaga Românie au fost, de asemenea, complet distruse. Biserica și membrii ordinelor au fost forțați să își predea proprietățile statului. Unii dintre reprezentanții bisericii au fost întemnițați pentru trădare de patrie sau spionaj și conspirație împotriva ordinii de stat. Câțiva dintre aceștia nu au supraviețuit anilor grei petrecuți în închisoare, iar cei care au supraviețuit au fost atât de slăbiți și bolnavi după eliberare încât au murit la scurt timp după aceea, ca urmare a tratamentului teribil din temnițele comuniste.

Se poate face o paralelă între perioada interbelică, în care Grupul Etnic German dorea să controleze întregul sistem școlar și a reușit în mare parte să facă acest lucru, și regimul comunist, care a fost îndreptat, de asemenea, împotriva școlilor bisericesti - se poate spune că au existat unele asemănări între cele două epoci. În ambele cazuri, propaganda feroce a fost un mijloc pentru atingerea unui scop, iar scopul a fost mai mult sau mai puțin același: crearea unui sistem școlar în care Biserica nu își avea locul și distrugerea simultană a valorilor morale și religioase pentru a implementa o ideologie care avea să creeze un „om nou”. Cu toate acestea, Grupul Etnic German nu a reușit să dizolve complet școlile confesionale, lucru care s-a întâmplat însă în comunism, când statul comunist în prima sa fază internaționalistă și

cosmopolită, dușman al oricăror structuri naționale sau religioase a dispus de absolut toate mijloacele unei puteri neîngrădite de nimeni și de nimic pentru a distruge orice posibil inamic.

În ceea ce privește limba germană ca limbă de predare, în primii ani de după Primul Război Mondial au existat încercări ale statului român de a slăbi sistemul de învățământ cu influență germană prin introducerea limbii române ca materie obligatorie sau, pentru o perioadă, ca limbă de examen pentru bacalaureat. Acest lucru a avut un succes doar parțial atât în perioada interbelică, cât și în perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial. Deși imaginea germanilor, foști adepți ai național-socialismului, a fost una negativă în societate imediat după cel de-al Doilea Război Mondial, acest lucru nu a fost suficient pentru a afecta negativ tot învățământul german din Banat și imaginea germanilor în rândul populației românești care avea obișnuința conviețuirii cu aceștia. După un „proces de curățare” a sistemului de învățământ, pe care germanii însși l-au realizat destul de repede în rândul propriilor profesori, învățământul german a putut continua. Doar școlile confesionale (de limbă germană și nu numai) au fost desființate. Învățământul german din Banat, care fusese în strânsă legătură cu Biserica Romano-Catolică timp de secole, pierdea astfel unul dintre pilonii săi de susținere. Sistemul școlar german avea să trăiască în continuare, dar în condiții complet diferite.

Epoca comunistă a adus cu ea noi încercări de a zdruncina învățământul german din Banat. În multe școli germane au fost introduse secții de limba română pentru a se asigura că școlile nu sunt complet germane, iar la cârma acestor școli au fost impuși directori români. Perioada stalinist-fundamentalistă, de influență sovietică, a comunismului este subiectul acestei disertații. În această perioadă s-a introdus limba rusă în școli, s-au folosit manuale școlare inspirate sau traduse din cele din *Uniunea Sovietică*, s-au organizat concursuri școlare de influență sovietică (concursul ARLUS - *Asociația Română pentru Strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică*) și, în general, o atmosferă extrem de favorabilă sovieticilor în sistemul școlar, care poate fi ușor reconstituită din procesele verbale ale ședințelor corpului profesoral sau din relatările ziarelor de la acea vreme. O organizație particulară care a contribuit la întărirea conștiinței germane în Timișoara a fost secțiunea germană a Școlii Populare din Timișoara/ *Volkshochschule*, înființată în 1968. Aceasta a servit, de asemenea, la educarea adulților care își irosiseră o mare parte din tinerețe în anii deportării din cauza ispășirii unei culpe colective și cărora le lipseau multe cunoștințe care ar fi trebuit să fie ancorate în cultura lor generală. De asemenea, *Volkshochschule* a sfidat adesea cenzura, deoarece în timpul excursiilor se făceau și glume critice la adresa regimului comunist, pentru care se putea chiar să fii urmărit penal. Limba germană i-a ajutat pe acești oameni să se exprime liber în vremuri

în care tot ceea ce se spunea și se făcea se afla sub controlul statului. Comunitatea germană a rămas unită.

Faptul că sistemul de învățământ german din Banat a supraviețuit de-a lungul secolelor se datorează cu siguranță și unei conștiințe naționale germane care a fost menținută vie chiar și în vremuri politice dificile, fie prin eforturile politicianilor germani în primii ani de după Primul Război Mondial, prin eforturile unor învățători și profesori, fie prin eforturile Bisericii Romano-Catolice și ale ordinelor religioase, care s-au angajat în mod deosebit pentru a ajuta comunitatea germană să supraviețuiască, comunitate care s-a micșorat semnificativ după cel de-al Doilea Război Mondial, sau chiar și prin eforturile unor reprezentanți ai germanilor care au înființat organizații culturale în cadrul cărora s-au putut bucura de diverse libertăți datorită limbii germane, pe care doar foarte puțini activiști de partid o înțelegeau.

Totodată consider că nu este exagerată afirmația că învățământul german din anii comunismului a fost totuși unul de calitate, dovadă fiind apariția unei elite intelectuale germane active și astăzi în mediul cultural, academic, social, economic sau chiar politic din România și din Germania. Două exemple în acest sens sunt cei doi laureați Nobel care au studiat la Liceul Teoretic „Nikolaus Lenau”, Herta Müller și Stefan Hell.

Bibliografie

Arhive

În Filiala Timiș a Arhivelor Naționale ale României se regăsesc următoarele fonduri arhivistice pe care le-am consultat în cadrul muncii de cercetare, ordonate cronologic:

- *Fond arhivistic al Liceului Teoretic „Nikolaus Lenau“, fond nr. 37*

Nr. inventar 1821:

- Dosar nr. 1/1920-21, Matricolă școlară
- Dosar nr. 2/1920-21, Matricolă școlară
- Dosar nr. 1/1922 -23, Matricolă școlară
- Dosar nr. 2/1922-23, Matricolă școlară
- Dosar nr. 1/1923-24, Matricolă școlară
- Dosar nr. 2/ 1923-24, Matricolă școlară
- Dosar nr. 3/ 1923-24, Matricolă școlară
- Dosar nr. 1/ 1925-26, Matricolă școlară
- Dosar nr. 1/ 1927-28, Culegere de protocoale
- Dosar nr. 2/1928-1929, Culegere de protocoale
- Dosar nr. 3/ 1928 – 29, Matricolă școlară
- Dosar nr. 4/ 1928-9, Matricolă școlară
- Dosar nr. 1/ 1929-30, Matricolă școlară
- Dosar nr. 2/ 1929-30, Matricolă școlară
- Dosar nr. 3/ 1929-30, Matricolă școlară
- Dosar nr. 1/ 1930-31, Matricolă școlară
- Dosar nr. 2/ 1930-31, Matricolă școlară
- Dosar nr. 3/ 1930-31, Matricolă școlară
- Dosar nr. 4/1930-31, Culegere de protocoale
- Dosar nr. 1/ 1931-32, Matricolă școlară
- Dosar nr. 1/ 1934-35, Matricolă școlară
- Dosar nr. 1/ 1936-37, Matricolă școlară
- Dosar nr. 2/ 1936-37, Matricolă școlară

- Dosar nr.1/1937-38, Matricolă școlară
- Dosar nr. 1/ 1939-40, Matricolă școlară
- DosarNr. 1/ 1940-41, Matricolă școlară
- Dosar nr. 2/ 1940-41, Matricolă școlară
- Dosar nr. 1/ 1941-42, Matricolă școlară
- Dosar nr. 2/ 1941-42, Matricolă școlară
- Dosar nr. 1/ 1942-43, Matricolă școlară
- Dosar nr. 2/ 1942-43, Matricolă școlară
- Dosar nr. 3/ 1942-43, Matricolă școlară

Nr. inventar 1175:

- Dosar nr. 1/1948-50, Culegere de protocoale
- Dosar nr. 4/1950-51, Relatare despre procesul educațional din anul școlar 1950-51
- Dosar nr. 5/1950-51, Registrul de înscrieri
- Dosar nr. 6/1951-58, Culegere de protocoale
- Dosar nr. 7/1951/52 – 1952/53, Statistici despre performanța școlară a elevilor
- Dosar nr. 9/1951/52 – 1952/53, Rapoarte, planuri de muncă, salarii
- Dosar nr. 32/1955-56, Relatare despre procesul educațional din anul școlar 1955-56
- Dosar nr. 158/1968-69, Statistici despre performanța școlară a elevilor
- Dosar nr. 182/1969-70, Matricolă școlară

· *Fond arhivistic Școala Normală Germană de Băieți „Banatia”, fond nr. 38, nr. inventar 794*

- Dosar nr. 6/1929-30, Matricolă școlară

· *Fond arhivistic Grupul Etnic German, fond nr. 98, nr. inventar 1451*

- Dosar nr. 3/1941
- Dosar nr. 14/1941

· *Fond arhivistic Comitetul German Antifascist, fond nr. 457, nr. inventar 707*

- Dosar nr. 2/1950
- Dosar nr. 4/1949
- Dosar nr. 1/1945

- Dosar nr. 4/1949
- Dosar nr. 2/1950
- Dosar nr. 2/1950
- Dosar nr. 3/1950

· *Fonduri arhivistice ale școlilor „Notre Dame”*

Liceul Romano-Catolic de Fete Notre Dame Timișoara IV, fond nr. 23:

- Nr. inventar 1185, dosar nr. 1/1923-1948
- Nr. inventar 34, dosar nr. 70a/1928 – 1929

Liceul German Romano-Catolic de Fete Notre Dame Timișoara I, fond nr. 22:

- Nr. inventar 32, dosar nr. 87/1944-1946
- Nr. inventar 32, dosar nr. 74/1939-40

· *Fond arhivistic Inspectoratul pentru cultură al județului Timiș, fond nr. 613, nr. inventar 753*

- Dosar nr. 542/1967
- Dosar nr. 638/1969
- Dosar nr. 656/1969
- Dosar nr. 710/1970

· *Fond arhivistic Primăria Timișoara, fond nr. 2, nr. inventar 184*

- Dosar nr. 52/1870

· *Fond arhivistic Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal, fond nr. 161, publicat în: BAISKI, DUȘAN, Război în Banat, Artpress, Timișoara, 2017*

Nr. inventar 573:

- Dosar nr. 40/ 1942, f. 34

Nr. inventar 619:

- Dosar nr. 256/ 1941, f. 71
- Dosar nr. 373/1940-1944, f. 71
- Dosar nr. 344/1941-1946

Nr. inventar 620:

- Dosar nr. 59/1941-1945, f. 107
- Dosar nr. 373/ 1940-1944, f. 70

Documente din arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS), București:

- Dosar personal nr. 8847 din 4.1.1978

Surse publicate și literatură de specialitate

- *300 Jahre Donauschwaben*, Donaudeutsche Landsmannschaft in Rheinland-Pfalz e.V. (Hg.), Chroma Druck & Verlag, Römerberg-Berghausen, 2003
- ASTFALK, SABINE, *Josef Nischbach. Ein Leben für Glaube und Volkstum*, Banater Bibliothek 6, Offsetdruck Niethammer Reutlingen, 2000
- BAIER, HANNELORE, *Germanii din România 1944-1956*, Honterus, Sibiu, 2005
- BAISKI, DUȘAN, *Război în Banat*, Artpress-Verlag, Temeswar, 2017
- BEDECEAN MIHAELA, GRÄF, RUDOLF, POLEDNA, RUDOLF, *Banat. Populație și așezări germane pe teritoriul României*, în: *CORBEA-HOIȘIE, ANDREI, GRÄF, RUDOLF, Limbă și cultură germană în România*, vol. 2, Polirom, București, 2023
- BEER, MATHIAS, *Die Emigration der deutschen Minderheiten aus Rumänien nach 1945. Voraussetzungen, Verlauf, Folgen*, în: BEER, MATHIAS, RADU, SORIN (ed.), *Migration und kulturelles Erbe. Das Beispiel der deutschen Minderheiten in und aus Rumänien*, Vandenhoeck & Ruprecht Verlage, Göttingen, 2024
- BERGER, ROLF, *Zur Geschichte des Deutschtums der Schwaben im Banat*, Staatsexamensarbeit für das Lehramt an höheren Schulen, Hamburg, 1934
- BOHN, ALERT, KREMM, WERNER, LEBER, PETER-DIETMAR, STERBLING, ANTON, TONȚA, WALTER, *Deportarea germanilor din Banat în Uniunea Sovietică. O prezentare a perspectivei copiilor lor prin relatări (re)povestite*, Cosmopolitan Art, Timișoara, 2022

- BOHN, HANS, *Zur Geschichte der klösterlichen Erziehungs- und Bildungsstätten im Rumänischen Banat*, Landshut, 1990
- BOIA, LUCIAN, *În jurul Marii Uniri de la 1918. Națiuni, frontiere, minorități*, Humanitas, București, 2017
- BOLOVAN, IOAN, GRÄF, RUDOLF (ed.), *O istorie a Banatului*, Centrul de Studii Transilvane, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2023
- BOLOVAN, IOAN, POP, IOAN-AUREL, *Geschichte Siebenbürgens*, Pop-Verlag, Ludwigsburg, 2020
- BUGARSKI, STEVAN, *Lyceum Temesvariense*, Tempus, Timișoara, 2008
- CĂLIN, CLAUDIU, *O călătorie benefică și o vizită neinspirată. Episcopul Dr. H. C. Augustin Pacha și audiența sa din 22 februarie 1934 la cancelarul Germaniei, Adolf Hitler*. în: *Contribuții la istoria ecleziastică a Banatului*, Crișu Dascălu und Nicolae Bocșan (ed.), David Press Print, Timișoara, 2011
- CĂLIN, CLAUDIU, *Ordinul călugărițelor Benedictine de Sf. Lioba și activitatea lor la Timișoara (1928 – 1948)*, în: *Banatica*, 21, Muzeul Banatului Montan, Reșița, 2011
- CĂLIN, CLAUDIU, *Ordinul Surorilor de Notre-Dame în Dieceza de Timișoara (1923 – 1949)*, în: *Identitate și alteritate 5. Studii de istorie politică și culturală*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2011
- CIOBANU, VASILE, *Germanii din România în anii 1918-1933*, in: TRĂȘCĂ, OTTMAR, ANGEL, REMUS GABRIEL, *Un veac frământat. Germanii din România după 1918*, Editura Institutului pentru Istoria Minorităților, Cluj-Napoca, 2018
- *Codul General al României. Legi noi de unificare 1922 – 1926*, vol. XI – XII, ed. C. Hamangiu
- *Die ehrwürdige Dienerin Gottes Mutter Theresia von Jesu Gerhardinger, Gründerin und erste Generaloberin des Ordens der Armen Schulschwestern von Unserer Lieben Frau*, Gutenberg-Buchdruckerei, Timișoara, 1929
- DIPPLICH, HANS, DEFFERT, CRISTOF, *Das staatliche deutsche Realgymnasium zu Temeswar und die deutsche Mittelschule Nr. 2 „Nikolaus Lenau”*, Bläschke-Verlag, St. Michael, 1982
- DIPPLICH, HANS, *Schwester Patricia B. Zimmermann. Eine Monographie*, Banater Hausarchiv, Vogt, 1989
- DR. PETRI, ANTON PETER, *Biographisches Lexikon des Banater Deutschtums*, Th. Breit Druck und Verlag GmbH, Marquartstein, 1992

- Ehem. Bundesministerium für Vertriebene, Flüchtlinge und Kriegsgeschädigte (Hg.), *Das Schicksal der Deutschen in Rumänien. Eine Dokumentation*, Weltbild-Verlag, Augsburg, 1994
- ENGELMANN, NIKOLAUS, *Banat*, Pannonia-Verlag, Freilassing, 1959
- ENGELMANN, NIKOLAUS, *Der Donauschwabe und sein Helfer*, in: LEHMANN, MICHAEL, *Der Donauschwabe und sein geistiges Profil. Weg und Schicksal. Festgabe für Prälat Josef Nischbach*, Stuttgart, 1969
- ENGELMANN, NIKOLAUS, *Die Verteidigung des Bescheidenen*, Universitätsdruckerei Dr. C. Wolf & Sohn, München, 1998
- ENGELMANN, NIKOLAUS, *Flüchten oder bleiben? – Erinnerungen an die tragischen Sommertage 1944 in Temeswar*, in: *Temeschburg – Temesvar- Timișoara*, HOG Temeschburg – Temeswar (ed.), Wennig Druck, Dinkelsbühl, 1994
- ENGELMANN, NIKOLAUS, *Rumänisches Banat*, in: *Die katholischen Donauschwaben in den Nachfolgestaaten 1918 – 1945*, p. 104, după KRÄUTER, FRANZ, *Erinnerungen aus meiner christlich-demokratischen Dienstzeit*, Freiburg, 1967
- FUHRMANN, ULRICH, *Die deutschsprachige Minderheit in Jugoslawien im Zweiten Weltkrieg und ihr Verhältnis zum Nationalsozialismus*, Diplomarbeit an der Universität Wien, 2015
- GĂLOS, RUDOLF, *Geschichte der Temesvárer Höheren Handelsschule 1838 – 1913*, Hunyadi Buchdruckerei, Timișoara, 1913
- GITZING, CHRISTIAN, *Schule im Wandel der Zeit, Teil II, Der Reschitzaer Mittelschulunterricht (in deutscher Sprache) von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Editura Banatul Montan, Reșița, 2012
- GITZING, CHRISTIAN, *Schule im Wandel der Zeit. Die deutsche Volksschule in Reschitza von den Anfängen bis zur Gegenwart*, InterGraf, Reșița, 2003
- GOLOPENTIA, A., GEORGESCU D.C., *Populația Republicii Populare România la 25 ianuarie 1948*, Institutul Central de Statistică, București, 1948
- GRAF, FRANZISKA, *Notre-Dame im Banat. Beiträge zur Geschichte der Klosterschulen der Armen Schulwestern von unserer Lieben Frau (1858 – 1948)*, hrsg. vom Landesverband Bayern der Landsmannschaft der Banater Schwaben, Mediengruppe Universal, München, 2009
- GRÄF, RUDOLF, *Augustin Pacha*, in: BOLOVAN, IOAN, GRÄF, RUDOLF (ed.), *O istorie a Banatului*, Centrul de Studii Transilvane, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2023

- GRÄF, RUDOLF, *Die Banater Deutschen und die Vereinigung von 1918*, în: GRÄF, RUDOLF, STANCIU, DANIELA (ed.), *Loyalitätswechsel und institutioneller Neuanfang. Die regionalen deutschen Minderheiten in Rumänien 1918 – 1928*, Editura Presa Universitară Clujeană, 2018
- GRÄF, RUDOLF, *Die wirtschaftliche Neugestaltung des Banats nach 1716*, în: GRÄF, RUDOLF, HIRSCH, SANDRA (ed.), *Herrschaftswechsel. Die Befreiung Temeswars im Jahr 1716*, Editura Academiei Române – Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2016
- GRÄF, RUDOLF, *Germanii din Banat sau istoria între două emigrări. Cercul care s-a închis*, în: VULTUR, SMARANDA (ed.), *Germanii din Banat prin povestirile lor*, Polirom, Iași, 2018
- GRÄF, RUDOLF, *Germanii din Banat și sfârșitul Primului Război Mondial*, în: *Istoria ca datorie. Omagiu academicianului Ioan-Aurel Pop la împlinirea vârstei de 60 de ani*, BOLOVAN, IOAN, GHITTA, OVIDIU (ed.), Editura Academiei Române – Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2015
- GRÄF, RUDOLF, HIRSCH, SANDRA, *Banatul modern*, în: BOLOVAN, IOAN, GRÄF, RUDOLF (ed.), *O istorie a Banatului*, Centrul de Studii Transilvane, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2023
- GRÄF, RUDOLF, *Identitate păstrată, identitate asumată*, în: *Biserică, Societate, Identitate. In honorem Nicolae Bocșan*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007
- HAUSLEITNER, MARIANA, *Die Donauschwaben 1868 – 1948. Ihre Rolle im rumänischen und serbischen Banat*, Schriftenreihe des Instituts für Donauschwäbische Geschichte und Landeskunde, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2014
- HENKEL, JÜRGEN, *Șvabii din Banat. Istorie, învățământ, cultură*, în: *Christentum und kirchliches Leben im Banat in Geschichte und Gegenwart/ Creștinismul și viața bisericească din Banat în trecut și în prezent*, Schiller Verlag, Sibiu, 2022
- HETZEL, S.M., *Geschichte und Statistik des Volksschulwesens der königlichen Freistadt Temesvar. Ein Beitrag zur Geschichte des vaterländischen Schulwesens*, Druck der Brüder Magyar, Timișoara, 1879
- HOLCZINGER, LUDWIG-ANTON, PRIBAC, SORIN, *Germanii din Banat. O viziune istorică și socio-antropologică asupra evoluției și existenței unei etnii în Europa de sud-est*, Mirton, Timișoara, 2011
- HÜGEL, KASPAR, *Das Banater deutsche Schulwesen in Rumänien von 1918 bis 1944*, Verlag des Südostdeutschen Kulturwerkes, München, 1968

- HÜGEL, KASPAR, *Das Banater Deutsche Schulwesen von den Anfängen bis 1944*, în: *Das Banat und die Banater Schwaben. Band 4. Schule und andere Kultureinrichtungen*, Eigenverlag der Landsmannschaft der Banater Schwaben, München, 1991
- HÜGEL, KASPAR, *Zwischen Volk und Vaterland. Sieben Jahrzehnte Zeitgeschichte in den Erinnerungen eines südostdeutschen Schulmannes (1906 – 1976)*, Der Donauschwabe, Lochau, 1981
- IORGA, NICOLAE, *Istoria învățământului românesc*, Editura Casei Școalelor, București, 1928
- *Jahrbuch anlässlich der Hundertjahrfeier der Schule*, editat de conducerea școlii și de comitetul de părinți, Întreprinderea Poligrafică „Banat”, Timișoara, 1970
- JANKOW, DRAGOMIR, *Wojwodina. Der Verfall einer Region*, Nationalrat der Deutschen Minderheit Serbiens, Novi Sad, 2010
- KIRIȚESCU, CONSTANTIN, *Jahrbuch des Sekundarunterrichts in Rumänien für das Jahr 1924-1925*, Druckerei des Königshauses F. Göbl, București
- KOCH, JOSEF, VASTAG, HANS, *Hatzfeld*, in: *Städte und Dörfer. Beiträge zur Siedlungsgeschichte der Deutschen im Banat*, Landsmannschaft der Banater Schwaben (ed.), München, 2011
- KÖNIG, WALDEMAR GÜNTER, *Die Deutschen als ethnische Minderheit im Banater Bergland (Stand 2009)*, în: KÖNIG, WALDEMAR GÜNTER, LUPȘIASCA, KARL LUDWIG, TIGLA, ERWIN JOSEF (ed.), *Die Banater Berglanddeutschen: ein Handbuch*, Editura Banatul Montan, Reșița, 2018
- KOTTLER, PETER, *Dr. Hans Wereschs Wirken im und für das Banat*“, în: *Banatia. 70. Jubiläum*, editura Mirton, Timișoara, 1996
- KRAUSER, RUDOLF, *Temeschburg – Temeswar*, în: *Das Banat und die Banater Schwaben, Städte und Dörfer*, vol. 5, München, 2011
- KRAUSER, RUDOLF, *Temeschburg – Temeswar*, in: *Städte und Dörfer. Beiträge zur Siedlungsgeschichte der Deutschen im Banat, Band 5*, Landsmannschaft der Banater Schwaben (ed.), Mediengruppe UNIVERSAL Grafische Betriebe München, 2011
- KRÄUTER, FRANZ, *Erinnerungen an Bischof Pacha. Ein Stück Banater Heimatgeschichte*, Editura ADZ, București 1995
- KRÄUTER, FRANZ, *Erinnerungen aus meiner christlich-demokratischen Dienstzeit*, Manuskriptdruck, Rota-Druck, Freiburg, 1967

- KRÄUTER, FRANZ, *Meine „Schuld“ und meine Sühne*, Editat de: Kreisverband Karlsruhe der Landsmannschaft der Banater Schwaben in Deutschland e.V., 1995, Mirton, Timișoara
- LAVRITS, PATRICK, *Șvabii din Banat la 1900*, în: NEUMANN, VICTOR (Hg.), *Identitate și cultură. Studii privind istoria Banatului*, Editura Academiei Române, București, 2009
- LEU, VALERIU, *Imaginea germanului la românii din Banat*, în: VULTUR, SMARANDA (ed.), *Germanii din Banat prin povestirile lor*, Polirom, Iași, 2018
- MARIN, WILLIAM, *Unirea din 1918 și poziția șvabilor bănățeni*, Facla, Timișoara, 1978
- MILLEKER, FRANZ, *Das Schulwesen im Banat vor 1716*, Vârșeț, 1940
- MUNTEANU, IOAN, *Banatul istoric (1867 – 1918). Așezările. Populația*, vol. 1, Excelsior Art, Timișoara, 2006
- NELEPCU, RALUCA, *„Wir waren nur Haut und Knochen“. Der Billeder Peter Trendler überlebte zwei Deportationen*, în: NELEPCU, RALUCA, *Mit Herzblut dabei*, Editura Banatul Montan, Reșița, 2018
- NELEPCU, RALUCA, *Die Anerkennung der Schüler als Genugtuung. Lenau-Mathematiklehrerin Barbara Bonfert wurde 90 Jahre alt*, în: *Deutsches Jahrbuch für Rumänien*, Editura ADZ, București, 2020
- NELEPCU, RALUCA, *Die Nikolaus-Lenau-Schule in Temeswar. Geschichtlicher Überblick*, în: QUINT, FRANZ, REINHOLZ, HALRUN (ed.), *Die Lenauschule sind wir*, München, 2023
- NELEPCU, RALUCA, *Hildegardis Wulff*, în: GELLER, SABINE, WEIDEL, CHRISTIANA, SCHMALEKOW, BELINDA (ed.), *Danube Women Stories*, danube books Verlag, Ulm, 2018
- PACHA, AUGUSTIN, *An das Schwäbische Volk des Banates. Festpredigt, gehalten am 29. August 1926, anlässlich der Einweihung des Schülerheimes „Banatia“ in Temesvar*, Gutenberg-Buchdruckerei, Timișoara, 1926
- PANU, MIHAI A., *Capcanele ideologiei. Opțiuni politice ale etnicilor germani în România interbelică*, Mega-Verlag, Cluj-Napoca, 2015
- PETRI, ANTON PETER, *Biographisches Lexikon des Banater Deutschtums*, Th. Breit Druck und Verlag GmbH, Marquartstein, 1992
- PETRI, ANTON PETER, *Die „Banatia“ (1926 – 42) bzw. „Prinz-Eugen-Schule“ (1942 – 43). Eine Festpredigt bei der Einweihung des Schulgebäudes mit einigen Daten zum*

Temeschburger deutsch-katholischen Knabenlyzeum, Neue Banater Bücherei, Mühldorf/Inn, 1992

- PETRI, ANTON PETER, *Kurzbiographien deutschbewußter Männer im ungeteilten Banat*, München, 1979
- PETRI, ANTON PETER, *Lehrkörper und Schülerzahlen der Kongregation der Armen Schulschwestern von Unserer Lieben Frau in der Ungarischen (1858 – 1922) bzw. der rumänischen Ordensprovinz (1923 – 1948)*, Neue Banater Bücherei, Mühldorf/Inn, 1985
- PETRI, ANTON PETER, *Lehrkörper und Schülerzahlen des Piaristengymnasiums in Sankt-Anna und Temeschburg (1751 – 1948)*, Mühldorf/Inn, 1984
- PFAFF, ERICH, *Volksuni – Ein Stück Temeswarer Kulturgeschichte*, in: *Temeschburg – Temesvár – Timisoara*, Heimatortsgemeinschaft Temeswar (ed.), Wennig Druck, Dinkelsbühl, 1994
- PINTILIE, ILEANA, *Schuleinrichtungen*, in: NUBERT, ROXANA, PINTILIE, ILIEANA, METZ, FRANZ, *Beiträge zur modernen Kultur der Deutschen im Banat*, Praesens-Verlag, 2021
- PODLIPNY-HEHN, ANNEMARIE, *Banatia. 70. Jubiläum*, Mirton, Timișoara, 1996
- POP, IOAN-AUREL, BOLOVAN, IOAN, *Istoria Transilvaniei*, Ediția II. revăzută și adăugită, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016
- POPESCU, CEZAR, *Evoluția industriei din Ardeal după Unire*, in: *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918 – 1928*, vol I., Editura Cultura Națională, București, 1929
- RĂMNEANȚU, VASILE, *Evoluția economico-socială a Banatului în perioada 1919 - 1944*, in: BOLOVAN, IOAN, GRÄF, RUDOLF (ed.), *O istorie a Banatului*, Centrul de Studii Transilvane, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2023
- RĂMNEANȚU, VASILE, *Structura etnică a Banatului. Minoritățile naționale*, in: BOLOVAN, IOAN, GRÄF, RUDOLF (ed.), *O istorie a Banatului*, Centrul de Studii Transilvane, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca
- REINHOLZ, HALRUN, QUINT, FRANZ (ed.), *Die Lenauschule sind wir*, München, 2023
- ROOS, MARTIN, *Die Deutschen im Banat*, in: *Eine europäische Erfahrung. Das historische und kulturelle Erbe der Deutschen in Rumänien*, Muzeul Național de Istorie a României (ed.), București, 2019
- ROOS, MARTIN, *Erbe und Auftrag. Die alte Diözese Csanád, Band I, 3a*, Selbstverlag der drei Bistümer Szeged-Csanád, Groß-Betschkerek, Timișoara, 2014

- ROOS, MARTIN, *Erbe und Auftrag. Die alte Diözese Tschanad, Band I, 2a*, Selbstverlag der drei Bistümer Szeged-Csanád, Groß-Betschkerek, Timișoara, 2010
- ROOS, MARTIN, *Morisena. Tschanad / Csanád / Cenad / Čanad. Christlicher Glaube zwischen Ost und West*, Schnell & Steiner, Regensburg, 2019
- ROOS, MARTIN, *Providentia Augustorum. Unter der Obhut der Kaiser. Dokumente zu den Anfängen des Temeser Banats 1716 – 1739*, Selbstverlag des Verfassers und Edition München Südost, Timișoara, 2018
- RUSNAC, MIRCEA, *Deportarea germanilor în Uniunea Sovietică. Cu referire specială la Banat*, în: *Banatica 16*, II, Muzeul Banatului Montan, Reșița, 2003
- SCHIPOR, ILIE, *Deportarea în fosta URSS a etnicilor germani din România. Argumente arhivistice ruse*, Honterus, Sibiu, 2019
- SCHMIDT, SEPP, *Wesen der Banater Schule des Volkes – Lehrerpräparandie bzw. Lehrerbildungsanstalt Temeschburg*, în: *Banatia. Erlebnisse und Erinnerungen*. Festschrift, Herausgeber Dr. Hans Weresch, Selbstverlag, Freiburg i.Br, 1976
- SCHÜLER, STEPHAN, OLAF, *Für Glaube, Führer, Volk, Vater- oder Mutterland? Die Kämpfe um die deutsche Jugend im rumänischen Banat (1918 – 1944)*, LIT-Verlag, Berlin, 2009
- SEEWANN, GERHARD, *Geschichte der Deutschen in Ungarn. Band 1: Vom Frühmittelalter bis 1860*, Herder-Institut für historische Ostmitteleuropaforschung (ed.), Verlag Herder-Institut, Marburg. 2013
- SEEWANN, GERHARD, PORTMANN, MICHAEL, *Donauschwaben. Deutsche Siedler in Südosteuropa*, Deutsches Kulturforum östliches Europa, Potsdam, 2018
- SENZ, JOSEF VOLKMAR, *Geschichte der Donauschwaben. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Donauschwäbische Kulturstiftung, München, 1987
- SPIEGEL-SCHMIDT, FRIEDRICH, WILDMANN, GEORG, *Die Deutschen in Ungarn 1918 – 1945*, în: WILDMANN, GEORG (Hg.), *Donauschwäbische Geschichte. Die Tragödie der Selbstbehauptung im Wirkungsfeld des Nationalismus der Nachfolgestaaten 1918-1944*, Donauschwäbische Kulturstiftung, München, 2010
- SPIRIDON, OLIVIA, *Învățăământ confesional și laic în limba germană în Transilvania, Banat, Basarabia. Răspândire, programe, manuale*, în: CORBEA-HOIȘIE, ANDREI, GRÄF, RUDOLF, *Limba și cultură germană în România*, vol. 2, Polirom, București, 2023
- STERBLING, ANTON, *Lebenswelten und religiöser Widerstand im Kommunismus*, în: HENKEL, JÜRGEN ed.), *Christentum und kirchliches Leben im Banat in Geschichte und*

Gegenwart/ Creștinismul și viața bisericească din Banat în trecut și în prezent, Schiller Verlag, Hermannstadt, 2022

- STOIA, NICOLAE, *Anuarul anului școlar 1921-1922*, Timișoara, 1922
- STOIA, NICOLAE, *Anuarul anului școlar 1933-1934*, I.Keller Druckerei, Timișoara, 1934
- SZEKERNYÈS, JANOS, *Piaristák Temesváron*, Solness Könyvkiadó, Timișoara, 2009
- TAFFERNER, ANTON, *Die katholischen Donauschwaben in Ungarn (1918 – 1945)*, in: *Die katholischen Donauschwaben in den Nachfolgestaaten (1918 – 1945)*, Gerhardswerk Stuttgart und Sankt-Michaels-Werk Wien (ed.), Verlag Buch und Kunst Keppelerhaus, Stuttgart, 1980, S. 13
- URECHE, VALERIU, *Organizarea administrativ teritorială a României 1918 – 2006*, Eurostampa-Verlag, Timișoara, 2006
- VALENTIN, ANTON, *Die Banater Schwaben*, Landsmannschaft der Banater Schwaben, München, 1959, 2. Auflage, 1984
- VULTUR, SMARANDA (ed.), *Germanii din Banat prin povestirile lor*, Polirom, Iași, 2018
- WASSERTHEURER, PETER, *Geschichte der deutschen Volksgruppen in Südosteuropa*, Wien, nedatat
- WEBER, KARL (Bearbeitung und Gestaltung), *Lebensweg der Deutschen im kommunistischen Jugoslawien. Menschenverluste – Namen und Zahlen zu Verbrechen an den Deutschen durch das Tito-Regime in der Zeit von 1944 – 1948*, vol. IV, München/Sindelfingen, 1994
- WEBER, RICHARD, *Temeswarer Chronik in Daten, Bildern und Analysen*, Banater Bibliothek, München, 2019
- WELLMANN, IMRE, *Die Ansiedlung von Deutschen in Ungarn nach der Befreiung von der türkischen Besetzung im 18. Jahrhundert*, în: BRUNNER, GEORG (ed.), *Die Deutschen in Ungarn*, Südosteuropa-Gesellschaft, München, 1989, S. 56
- WIEN, ULRICH A., *Die Schulpolitik der Kirchenleitungen in Hermannstadt und Temeswar für die deutsche Minderheit zwischen 1919 und 1944. Eine regions- und konfessionsübergreifende Skizze*, în: *Banatica 25*, Muzeul Banatului Montan, Reșița, 2015
- WILDMANN, GEORG, FELDTÄNZER, OSKAR, *Die Donauschwaben in Jugoslawien 1918 – 1944*, în: WILDMANN, GEORG (ed.), *Donauschwäbische Geschichte*.

Die Tragödie der Selbstbehauptung im Wirkfeld des Nationalismus der Nachfolgestaaten 1918-1944, Donaueschwäbische Kulturstiftung, München, 2010

▪ WILDMANN, GEORG, HÜGEL, KASPAR, MÜLLER, HANS, *Die Donaueschwaben in Rumänien 1918 – 1944*, in: WILDMANN, GEORG (ed.), *Donaueschwäbische Geschichte. Die Tragödie der Selbstbehauptung im Wirkfeld des Nationalismus der Nachfolgestaaten 1918 – 1944*, Donaueschwäbische Kulturstiftung, München, 2010

▪ WILDMANN, GEORG, HÜGEL, KASPAR, MÜLLER, HANS, *Die rumänische Verfassung von 1923 und die deutsche Minderheit*, in: WILDMANN, GEORG (ed.), *Donaueschwäbische Geschichte. Die Tragödie der Selbstbehauptung im Wirkfeld des Nationalismus der Nachfolgestaaten 1918 – 1944*, Donaueschwäbische Kulturstiftung, München, 2010

▪ WILDMANN, GEORG, HÜGEL, KASPAR, MÜLLER, HANS, *Unbefriedigende Schulsituation nach Erlass der Schulgesetze*, in: WILDMANN, GEORG (Hg.), *Donaueschwäbische Geschichte. Die Tragödie der Selbstbehauptung im Wirkfeld des Nationalismus der Nachfolgestaaten 1918 – 1944*, Donaueschwäbische Kulturstiftung, München, 2010

▪ WOLF, HANS, *Das Schulwesen des Temesvarer Banats im 18. Jahrhundert. Gründung und Aufbau im Geiste des aufgeklärten Absolutismus*, editat la Rudolf M. Rohrer în Baden pe lângă Viena, 1935

▪ WOLF, JOSEF (ed.), *Quellen zur Wirtschafts-, Sozial- und Verwaltungsgeschichte des Banats im 18. Jahrhundert*, in: *Materialien*, Heft 5, Institut für donauschwäbische Geschichte und Landeskunde, Tübingen, 1995

▪ WOLF, JOSEF, *Selbstrepräsentation und Festkultur. Zur Identitätsbildung der Banater Deutschen 1918 – 1925*, in: GRÄF, RUDOLF, STANCIU, DANIELA (ed.), *Loyalitätswechsel und institutioneller Neuanfang. Die regionalen deutschen Minderheiten in Rumänien 1918 – 1928*, Presa Universitară Clujeană, 2018

▪ ZIEGLER, MARIA LIOBGID (Arme Schulschwester), *Die Armen Schulschwestern von Unserer Lieben Frau. Ein Beitrag zur bayerischen Bildungsgeschichte*, Benno Filser-Verlag, München, 1935

Manuscrite

· BOHN, ALBERT, KREMM WERNER, STERBLING, ANTON, *Flucht der Deutschen aus dem Banat im Herbst 1944. Erzählberichte*, manuscris

Articole de presă

- *Statistische Übersicht der römisch-katholischen Volksschulen in der Wojwodschaft Serbien und dem Temeser Banate*, în: *Temesvarer Zeitung*, 20 mai 1852, p. 1 și 2
- *Wie man die Minderheitenfrage lösen will*, în: *Banater Deutsche Zeitung*, 9 aprilie 1927, p. 1
- *Die fortschreitende Verarmung der Bauernschaft*, în: *Banater Deutsche Zeitung*, 16 iulie 1931, p. 1
- *Die Umschuldung – ein Gebot der unbedingten Notwendigkeit*, în: *Banater Deutsche Zeitung*, 5 martie 1932, p. 1
- *Sonnenwende – Schicksalswende des deutschen Volkes*, în: *Banater Deutsche Zeitung*, 24 decembrie 1940, p. 2
- *Unsere Presse im Dienste des Volkes*, în: *Südostdeutsche Tageszeitung*, 16 martie 1941, p. 1
- *Aus unsern deutschen Gauen. Versammlungswelle in unseren Gemeinden*, în: *Südostdeutsche Tageszeitung*, 1 aprilie 1941, p. 5
- *Der Kampf um die Einheit der Jugend*, în: *Südostdeutsche Tageszeitung*, 1 aprilie 1941, p. 7
- *Das wahre Gesicht des Hitlerismus*, în: *Timisoara-er Zeitung (Temesvarer Zeitung)*, 15 octombrie 1944, p. 3
- NELEPCU, RALUCA, *Erlebte Schulgeschichte: Die deutsche Nikolaus-Lenau-Schule in Temeswar. Ronald Wiest vom Verein der Ehemaligen Russlanddeportierten erzählt*, în: *Allgemeine Deutsche Zeitung für Rumänien*, 18.05.2018, p. 9
- *Banater Kirchenräte übergeben Schulen der Volksgruppe*, în: *Südostdeutsche Tageszeitung*, 1 ianuarie 1942, p. 3
- *Die Minoritätenrechte in den ungarischen Schulen*, în: *Oedenburger Zeitung*, 2. septembrie 1923, p. 3
- *Der dümmste aller Kriege. Die jugoslawische Tragödie (II): Der Völkermord von gestern schürt den Völkerhass von heute*, în: *Der Spiegel*, 30/1992, p. 134
- *Die Deutschen und die Agrarreform*, în: *Temesvarer Zeitung (Nr. 60)*, 14 martie 1960, p. 3

- *Statistik über das Deutschtum in Rumänien*, în: *Temesvarer Zeitung*, 2 aprilie 1948, p. 4
- NELEPCU, RALUCA, „*Bete nur weiter, auch deine Mutter kommt eines Tages*“, în: *Allgemeine Deutsche Zeitung für Rumänien*, 24 februarie 2023, p. 10
- *10 Millionen Lei Subventionen für die Reparaturarbeiten der Temesvarer Schulen*, în: *Temesvarer Zeitung*, 29 noiembrie 1945, p. 4
- *10 Millionen Lei Subventionen für die Reparaturarbeiten der Temesvarer Schulen*, în: *Temesvarer Zeitung*, 29 noiembrie 1945, p. 4
- *Kameradschaftlicher Geist zwischen Lehrern und Schülern in der Lugoscher deutschen Volksschule*, în: *Temesvarer Zeitung*, 24 octombrie 1948, p. 6
- *Unterrichtsbeginn in den Mittelschulen Mitte Oktober*, în: *Temesvarer Zeitung*, 26 septembrie 1946, p. 4
- *Wo die Lehrbücher der neuen Schulen verfasst werden*, în: *Temesvarer Zeitung*, 14 septembrie 1948, p. 3
- *Deutsche Elementarschulen der Oberstufe im Banat*, în: *Temesvarer Zeitung*, 14 septembrie 1948, p. 3
- *Einschreibungen – Schulbeginn. Jeder Stadtbezirk hat auch deutsche Volksschule*, în: *Temesvarer Zeitung*, 4 septembrie 1948, p. 4
- *Ergebnisse und Mängel des Unterrichts in der Muttersprache*, în: *Temesvarer Zeitung*, 9 decembrie 1948, p. 3
- *Das neue Gesicht unserer Stadt*, în: *Timisoara-er Zeitung*, 8 octombrie 1944, p. 5
- *Säuberungsverfahren im deutschen Lehrkörper des Banates hat begonnen*, în: *Temesvarer Zeitung*, 3 decembrie 1945, p. 3
- *Ueberprüfung der ersten Serie der deutschen Lehrer abgeschlossen*, în: *Temesvarer Zeitung*, 17 decembrie 1945, p. 5
- *Säuberungsverfahren im Banater deutschen Lehrkörper im vollen Gange*, în: *Temesvarer Zeitung*, 6 decembrie 1945, p. 6
- *Der alte Geist in der neuen Schule*, în: *Temesvarer Zeitung*, 30 ianuarie 1946, p. 1
- *Demokratische deutsche Schulbücher treffen demnächst ein*, în: *Temesvarer Zeitung*, 14 noiembrie 1948, p. 4
- *Schaffung einer Volksuniversität in Temesvar*, în: *Temesvarer Zeitung*, 6 decembrie 1945, p. 6
- *Der Gesetzentwurf über die Privatschulen*, în: *Schwäbische Volkspresse*, 9 mai 1925, p. 1, 2

- *Das Schicksal des Piaristen-Gymnasiums endgültig entschieden. Die katholischen Schulen in der Zukunft*, în: *Temesvarer Zeitung*, 24 septembrie 1926, p. 9
- *Die Schulschwestern de Notre Dame*, în: *Temeswarer Nachrichten*, 23 mai 1909, p. 1
- *Jubiläum der Schulschwestern de Notre Dame*, în: *Temeswarer Zeitung*, 1 august 1908, p. 2
- *Abschluss der Bakkalaureatsprüfungen. Das Ergebnis hat sich verschlechtert*, în: *Temeswarer Zeitung*, 8 iulie 1932, p. 6
- *Unterrichtsbeginn in den Mittelschulen Mitte Oktober*, în: *Temesvarer Zeitung*, 26 septembrie 1946, p. 4
- *Liste der Mittelschulen für das Schuljahr 1948 – 49*, în: *Temesvarer Zeitung*, 15 septembrie 1948, p. 4
- NELEPCU, RALUCA, *Erlebte Schulgeschichte: Die deutsche Nikolaus-Lenau-Schule in Temeswar. Ronald Wiest vom Verein der Ehemaligen Russlanddeportierten erzählt*, în: *Allgemeine Deutsche Zeitung für Rumänien*, 18 mai 2018, p. 9
- *Theoretische Lyzeen in Landessprachen*, în: *Temesvarer Zeitung*, 6 august 1948, p. 2
- *Milderung der Agrarreform*, în: *Temesvarer Zeitung*, 4 februarie 1946, p. 3
- *Volkswirtschaft*, în: *Banater Deutsche Zeitung*, 11 iunie 1927, p. 5
- *Glasul Minorităților*, 1 mai 1941, p. 77
- *Südostdeutsche Tageszeitung*, 1 iunie 1941, p. 9
- *Temesvarer Zeitung*, nr. 272, 10 decembrie 1945, p. 3
- *Vom Tage*, în: *Temesvarer Zeitung*, 7 ianuarie 1946, p. 2
- *Umlernen*, în: *Temesvarer Zeitung*, 27 ianuarie 1946, p. 1
- *Der Gemüsebau im Banat*, în: *Banater Deutsche Zeitung*, 16 iunie 1929, p. 7
- *Der 1. Mai im Zeichen der Konsolidierung der demokratischen Freiheitsrechte*, în: *Temesvarer Zeitung*, 28 aprilie 1946, p. 1
- *Instandsetzung der Volksschulen*, în: *Temesvarer Zeitung*, 19 septembrie 1945, p. 3

Resurse online

- *Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in sämtlichen kaiserlich-königlichen Erblanden*, erhältlich in digitaler Fassung in der Wienbibliothek digital unter <https://www.digital.wienbibliothek.at/urn/urn:nbn:at:AT-WBR-51686>, accesat la 15. septembrie 2018

- *Constituția Republicii Populare Române din 1952*, verfügbar unter https://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm_act_text?id=1454, accesat la 5 aprilie 2024
- *Constituția României din 1866*, publicată în Monitorul Oficial Nr. 142/1.06.1866, disponibil la https://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm_act_text?id=37755, accesat la 15 aprilie 2023
- *Constituția României din 1923*, publicată în Monitorul Oficial Nr. 282/29.03.1923, disponibil la http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm_act_text?id=1517, accesat la 20 martie 2019
- DAMA, HANS, *Verband der Banater Schwaben Österreichs*, <http://www.vloe.at/banater-schwaben-1.html>, accesat la 6 februarie 2018
- *Das Volksschul-Schulgesetz*, disponibil la <http://doku.zentrum-gegen-vertreibung.de/archiv/rumaenien/kapitel-3-6-5.htm>, accesat la 8 martie 2024
- Tratatul privind Minoritățile de la 9 decembrie 1919, Paris, disponibil în limba română la <http://ebooks.unibuc.ro/istorie/istorie1918-1940/10-3.htm>, accesat la 7 februarie 2018
- *Ein charakterstarker Priester*, disponibil pe pagina web a *Allgemeine Deutsche Zeitung für Rumänien* la <https://adz.ro/banater-zeitung/artikel-banater-zeitung/artikel/ein-charakterstarker-banater-priester>, accesat la 10 martie 2024
- Legea Nr. 11/1968, accesată la 16 martie 2024 de la <https://lege5.ro/App/Document/he2daojr/legea-nr-11-1968-privind-invatamintul-in-republica-socialista-romania>
- GIURESCU, DINU, *Învățământul în România între anii 1948 și 1989*, disponibil la https://www.ucv.ro/pdf/international/informatii_generale/doctor_honoris/68.pdf, p.7, accesat la 2 martie 2024
- *Historische ostdeutsche Biographien*, in: *Kulturstiftung der deutschen Vertriebenen*, disponibil la <https://kulturstiftung.org/biographien/weresch-hans-2>, accesat la 25 martie 2024
- IANCU, GHEORGHE, *Problema minorităților etnice din România (1923 – 1928) în documente ale Societății Națiunilor*, p. 14, disponibil la <http://www.history-cluj.ro/Istorie/cercet/Iancu/Problema%20minoritatilor%20etnice.pdf>, accesat la 6 februarie 2018
- *Lege din 30 iulie 1921 pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, disponibilă la https://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm_act_text?id=65850, accesată la 2 februarie 2024

- *Lenau-Boss und Dia-Künstler*, Nachruf auf Erich Pfaff verfügbar unter <https://www.lenaus Schule.eu/index.php/ueberuns/personalia/86-nachruferichpfaff>, accesat la 6 martie 2024
- Lista tuturor școlilor particulare sau confesionale preluate de către Stat, publicată în Monitorul Oficial Nr. 177/3 august 1948, disponibilă la <http://www.monitoruljuridic.ro/act/decret-nr-176-din-2-august-1948-pentru-trecerea-in-proprietatea-statului-a-bunurilor-bisericilor-congregatiilor-comunitatilor-sau-particularilor-ce-au-servit-pentru-functionarea-si-intretinerea-institutiilor-de-invatamant-19336.html>, accesată la 2 martie 2024
- MÜLLER, HERTA, *Cristina și butaforia ei*, disponibil la <https://www.observatorcultural.ro/articol/cristina-si-butaforia-ei/>, accesat la 6 martie 2024
- *Österreichisches Biographisches Lexikon*, disponibil digital la https://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_R/Rill_Josef_1839_1909.xml, accesat la 10 martie 2024
- *Politische Umbrüche in der Batschka im 20. Jahrhundert*, disponibil la <https://www.geschichte-der-donauschwaben.info/20-jh-koenigreich-shs/koenigreich-jugoslawien#:~:text=Von%20Deutschen%20besuchte%20Schulen%20wurden.%C3%B6stereichischen%20Lehrern%20diskutieren>, accesat la 10 aprilie 2024
- TOTOK, WILLIAM, *Jurnal de corespondent: Securitatea și partidul (1)*, disponibil la <https://moldova.europalibera.org/a/24363848.html>, accesat la 25 martie 2024

Imagini

- **Img. 1: Școli normale în monarhie în jurul anului 1780**, Sursă: ROOS, MARTIN, *Erbe und Auftrag*. Band I, 2a, p. 326
- **Img. 2: Vizita regelui Carol al II-lea la „Banatia”, la 3 mai 1931, când a fost primit de prelatul Josef Nischbach**. Sursă: Römisch-Katholisches Diözesanarchiv Temeswar
- **Img. 3: „Banatia” a fost cel mai mare complex școlar german din sud-estul Europei în perioada interbelică**. Sursă: Landesarchiv Baden-Wuerttemberg, Staatsarchiv Freiburg W 134 Nr. 036857 Bild 1. Fotografie din aprilie 1937.
- **Img. 4: Directorul preparandiei „Banatia”, Josef Nischbach, a fost nevoit să țină registrele școlare bilingv. A făcut același lucru cu numele său/semnătura sa**. Sursă: Fondul arhivistic al Școlii Normale de Băieți „Banatia“.

- **Img. 5: Mormântul lui Karl von Möller de la Jimbolia, România. În ciuda faptului că, probabil, nu a fost înmormântat de un preot, există o cruce pe mormântul său.**
Foto: Claudiu Călin, Arhiva Diecezei Romano-Catolice Timișoara
- **Img. 6: O „eroare“ în ziar: un scurt anunț al confirmării de la Timișoara în organul de presă al național-socialiștilor din Banat.** Sursă: Südostdeutsche Tageszeitung, 1 iunie 1941
- **Img. 7: O scrisoare optimistă a episcopului de Timișoara, Augustin Pacha, care își dorea cu ardoare întoarcerea credincioșilor săi din deportarea forțată.** Sursă: Fondul arhivistic al Liceului Romano-Catolic de Fete Notre-Dame
- **Img. 8: Planul liceului de fete romano-catolic al surorilor de la Notre Dame din centrul orașului.** Sursă: Fondul arhivistic al Liceului Romano-Catolic de Fete Notre-Dame
- **Img. 9: Gauamt-ul Banat pentru probleme bisericești și școlare solicită de la Surorile Notre Dame lista absolvenților din anul școlar 1939-40.** Sursă: Fondul arhivistic al Liceului Romano-Catolic de Fete Notre-Dame
- **Img. 10: Superioara Notre Dame, Alexandra Rabong, s-a opus cu hotărâre preluării școlilor Notre Dame de către Grupul Etnic German.** Sursă: Arhiva Diecezei Romano-Catolice Timișoara
- **Img. 11: Diverse ștampile ale surorilor Notre Dame, datând din diferite perioade. (De la stânga la dreapta: Lugoj 1929, Timișoara 1936, Timișoara 1941).** Sursă: Arhiva Diecezei Romano-Catolice Timișoara
- **Img. 12: Deputatul german Franz Kräuter.** Sursă: Arhiva Diecezei Romano-Catolice Timișoara
- **Img. 13: Candidații Partidului German/ Deutsche Partei din Banat la alegerile 1927.**
Sursă: Arhiva Diecezei Romano-Catolice Timișoara
- **Img. 14: Prelatul Josef Nischbach, fostul director al colegiului pentru formare a profesorilor/ a preparandiei „Banatia“.** Sursă: St. Gerhardswerk, Stuttgart
- **Img. 15: Prima pagină a contractului care prevedea construirea unei clădiri pentru Școala Superioară Reală.** Sursă: Fondul arhivistic al Primăriei Timișoara
- **Img. 16: Liceul „Nikolaus Lenau“ astăzi. În această clădire a funcționat Școala Medic Nr. 2 începând cu anul 1955.** Foto: Raluca Nelepcu

Tabele

- **Tab. 1: O listă a școlilor germane din districtul Severin-Lugoj din noiembrie 1949.**
Sursă: Fondul arhivistic al Comitetului Antifascist German
- **Tab. 2: Numărul candidatelor la catedră la Școala Normală a Surorilor Notre Dame din Timișoara de-a lungul anilor.** Sursă: PETRI, ANTON PETER, *Lehrkörper und Schülerzahlen der Kongregation der Armen Schulschwestern von Unserer Lieben Frau in der Ungarischen (1858 – 1922) bzw. der rumänischen Ordensprovinz (1923 – 1948)*, Neue Banater Bücherei, Mühldorf/Inn, 1985, p. 19
- **Tab. 3: Numărul școlilor Notre Dame din Banat de-a lungul secolelor.** Sursă: ZIEGLER, MARIA LIOBGID (Arme Schulschwester), *Die Armen Schulschwestern von Unserer Lieben Frau. Ein Beitrag zur bayerischen Bildungsgeschichte*, p. 192

Filename: Rezumat in limba romana
Directory: C:\Users\Admin\Documents
Template: C:\Users\Admin\AppData\Roaming\Microsoft\Templates\Normal.d
otm
Title:
Subject:
Author: Admin
Keywords:
Comments:
Creation Date: 17.06.2024 16:52:00
Change Number: 10
Last Saved On: 18.06.2024 18:44:00
Last Saved By: Admin
Last Printed On: 18.06.2024 18:44:00
As of Last Complete Printing
Number of Pages: 32
Number of Words: 8.880 (approx.)
Number of Characters: 55.951 (approx.)